

Strateji tərəfdaşlıq naminə Azərbaycan–ABŞ dialoqu

İki ölkənin beyin mərkəzlərinin ilk forumunda ortaq hədəflər müzakirə edildi

Noyabrın 18-də Bakıda keçirilən Azərbaycan–ABŞ Beyin mərkəzlərinin I Forumu strateji tərəfdaşlığın aktuallığını bir daha nümayiş etdirdi. “Ortaq baxışlar: Strateji tərəfdaşlıq naminə Azərbaycan–ABŞ dialoqu” mövzusunda tədbirdə Vaşinqton sammitinin nəticələri, Azərbaycan–Ermənistan sülh prosesi və enerji təhlükəsizliyi kimi mövzular ətrafında müzakirələr aparıldı.

Forumda çıxış edən nüfuzlu amerikalı ekspert Con Herbst qeyd etdi ki, Vaşinqtonda C5+1 sammitindən dərhal sonra Bakıda toplaşmağımız təsadüfi deyil – tezliklə Azərbaycanın da bu platformaya qoşulması ilə format “C6+1” adlanacaq və iki ölkə arasındakı münasibətlərin əhəmiyyəti daha da artacaq.

Doğrudan da, Mərkəzi Asiya ölkələri ilə ABŞ-ın əməkdaşlıq formatı olan C5+1-ə Azərbaycanın cəlb edilməsi artıq gündəmdədir. Hətta Qazaxıstan Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev belə, Azərbaycanı “Böyük Mərkəzi Asiyanın təbii parçası” adlandıraraq Vaşinqtonda keçirilən sammitdə ölkəmizin iştirakını arzuladığını bəyan edib. Bu kimi mesajlar göstərir ki, Azərbaycan–ABŞ dialoqu təkcə ikitərəfli deyil, geniş regional çərçivədə yeni mərhələyə qədəm qoyur.

ABŞ Mərkəzi Asiyayı prioritet region kimi görür və Azərbaycan da bu məkanın açar ölkələrindən biri kimi nəzərdən keçirilir. Son illərdə Azərbaycan ilə Mərkəzi Asiya arasında artan təmaslar yeni bir regional integrasiya modelinin formalaşdığını göstərir. Artıq Azərbaycan Prezidenti Orta Asiya dövlət başçılarının konsultativ görüşlərində daimi iştirak edir və bu “C5 (və ya C6) formatı” dayanıqlı regional əməkdaşlığın effektiv mexanizminə çevrilməkdədir. Beləliklə, Azərbaycan faktiki olaraq Mərkəzi Asiya ilə ABŞ arasındakı dialoqa integrasiya olunur ki, bu da strateji tərəfdaşlığın coğrafi və siyasi əhatəsini genişləndirir.

ABŞ rəsmiləri də bu integrasiyanın önəmini qeyd edir. Vaşinqtonda C5+1 formatının onilliyinə həsr olunmuş son sammitdə Amerikanın yüksək vəzifəli diplomatları Azərbaycanın görüşlərdəki fəallığını xüsusi vurğulayaraq, platformanın artıq ölkəmizin iştirakı ilə institusionallaşa biləcəyini bildirdilər. Keçmiş səfir Riçard Hoqləndin sözləri ilə desək, “Azərbaycan artıq C5 ölkələrinin bütün görüşlərində fəal iştirak edir” və formatın rəsmi C6 kimi təsis olunması məqsəduşudur. Bu, Azərbaycan–ABŞ tərəfdaşlığının regional səviyyəyə yüksəldiyini təsdiqləyən növbəti göstəricidir.

Azərbaycan ilə ABŞ arasında iqtisadi əlaqələr son dövrdə nəzərəcarpacaq dərəcədə genişlənilib. Rəsmi rəqəmlərə görə, 2024-cü ildə iki ölkə arasında ümumi ticarət dövriyyəsi 1,75 milyard ABŞ dollarına çatıb ki, bu da əvvəlki ilə müqayisədə 1,9 dəfə artım deməkdir. Xüsusilə, Azərbaycandan ABŞ-a ixracat 8 dəfədən çox artaraq 135 milyon təşkil edib və ölkənin ümumi ixracında ABŞ bazarının payı cüzi də olsa yüksəlib. İdxal istiqamətində isə ABŞ-dan Azərbaycana idxal 1,8 dəfə artaraq 1,62 milyard olub, nəticədə Azərbaycanın ümumi idxalında ABŞ məhsullarının payı 5 faizdən 7,7 faizə yüksəlib. Bu göstəricilər ABŞ-ın Azərbaycan üçün ən önəmli ticarət tərəfdaşlarından birinə çevrildiyini göstərir. İdxalda ABŞ-ın payının artması ölkəmizin yüksək texnologiyalı avadanlıqlar, nəqliyyat vasitələri və digər məhsullar üzrə Amerika bazarına daha çox üz tutduğunu göstərir.

Enerji sektoru ənənəvi olaraq Azərbaycan–ABŞ əlaqələrinin təməl daşı olub. ABŞ Azərbaycanda həyata keçirilən böyük enerji layihələrinin ardıcıl dəstəkçisi qismində çıxış edib. Vaşinqton ilk illərdən Bakı–Tbilisi–Ceyhan neft kəmərinin reallaşmasına siyasi dəstək verməklə Azərbaycanın öz resurslarını dünya bazarına çıxarmasına yardımçı oldu. Son onillikdə isə Cənub Qaz Dəhlizi (CQD) layihəsi iki ölkə arasındakı enerji tərəfdaşlığının zirvə nailiyyətlərindən birinə çevrilib. ABŞ və Avropa İttifaqı Cənub Qaz Dəhlizi-nin gerçəkləşməsinə davamlı şəkildə təşviq edib, bununla həm Azərbaycanın müstəqilliyini və iqtisadi dayanıqlılığını gücləndirmə-

yi, həm də Avropanın enerji təhlükəsizliyinə töhfə verməyi hədəfləyiblər.

Azərbaycanın coğrafi mövqeyi onu Şərq–Qərb və Şimal–Cənub ticarət axınlarının kəsişməsində təbii tranzit qovşağı edir. Son illərdə global geosiyasi gərginliklər fonunda Avrasiya yük daşımalarında alternativ marşrutlara tələbat kəskin artıb. Nəticədə, Çin və Mərkəzi Asiyayı Avropa ilə birləşdirən Orta Dəhliz strateji əhəmiyyət kəsb etməyə başlayıb. Məhz Azərbaycan və tərəfdaşlarının

yatırımları hesabına inkişaf edən bu marşrut Rusiyanın “Şimal dəhlizi”nə rəqib yeni yol kimi diqqət çəkir. Artıq real nəticələr də özünü göstərir. Ötən il Orta Dəhlizlə Xəzər üzərindən daşınan yüklərin həcmi 4,5 milyon tona çatıb ki, bu, əvvəlki ilin göstəricisini 62 faiz üstələyir. 2023-cü ildə bu rəqəm daha da artıb, daşıma həcmələrinin ikiqat artacağı gözlənilir. Dünya Bankının proqnozlarına görə, 2030-cu ilədək Orta Dəhliz vasitəsilə illik yük axını 11 milyon tona çata bilər. Bu dinamika göstərir ki, Azərbaycan üzərindən keçən tranzit trafikinin həcmi sürətlə yüksəlir və ölkəmiz bölgədə logistika mərkəzinə çevrilməkdədir.

Hazırda Azərbaycan ərazisindən keçən əsas beynəlxalq nəqliyyat dəhlizləri – Şərq–Qərb (Orta Dəhliz), Şimal–Cənub və Şimal–Qərb istiqamətləri üzrə infrastruktur genişləndirilir. 2025-ci ilin ilk üç rübündə ölkə ərazisindən dəmir yolu ilə 10,5 milyon ton, avtomobil yolu ilə 8 milyon ton, dəniz yolu ilə 5,6 milyon ton yük daşınıb. ABŞ, regionda əlaqələrin inkişafına strateji maraqla yanaşaraq, yeni tranzit təşəbbüslərinə dəstək verir. Xüsusilə Ermənistan–Azərbaycan sülh prosesinin tərkib hissəsi olan “Trump Route for International Peace and Prosperity (TRIPP)” – xalq dilində “Tramp marşrutu” layihəsi diqqət çəkir. Vaşinqtonun vasitəçiliyi ilə razılaşdırılan bu layihə Azərbaycanın qərb regionları ilə Naxçıvanı Ermənistan üzərindən birləşdirəcək nəqliyyat-kommunikasiya yolunun açılmasını nəzərdə tutur. TRIPP çərçivəsində mövcud dəmir yolu və avtomobil yollarının bərpası, bəlkə də gələcəkdə neft-qaz kəmərləri və fiber-optik xətlərinin çəkilməsi planlaşdırılır. ABŞ bu “sülh marşrutu”nun reallaşmasına böyük əhəmiyyət verir, çünki Cənubi Qafqazda iqtisadi əlaqələrin normalaşması Mərkəzi Asiya ilə Avropa arasındakı böyük integrasiya zəncirinin son halqasını tamamlaya bilər.

Vaşinqtonda keçirilən son C5+1 sammitinin nəticəsində qəbul edilən birgə bəyanatda da TRIPP marşrutunun regional tranzit bağlantılarının inkişafındakı rolundan bəhs edilir. ABŞ, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Tacikistan, Türkmənistan və Özbəkistan liderlərinin imzaladığı həmin sənəddə tərəflər Trans-Xəzər Ticarət Marşrutunun (Orta Dəhlizin) tam potensialını inkişaf etdirmək və onu TRIPP dəhlizi ilə birləşdirərək yük, informasiya və enerji axınlarının təhlükəsiz hərəkətini təmin etmək kimi hədəfləri qəbul ediblər. Həmçinin gömrük prosedurlarının uyğunlaşdırılması, C5 ölkələri arasında birbaşa avia əlaqələrin genişləndirilməsi kimi tədbirlər planı da bəyanatda yer alıb. Bu, göstərir ki, ABŞ-ın təşəbbüsü ilə Mərkəzi Asiya və Cənubi Qafqaz arasında vahid nəqliyyat məkanı formalaşdırmaq istiqamətində siyasi iradə mövcuddur. Azərbaycanın bu prosesə qoşulması isə təbii olaraq ölkəmizin tranzit imkanlarını daha da artıracaq, yeni investisiyalar cəlb edəcək.

Nəticə etibarilə, Azərbaycan ilə ABŞ arasındakı iqtisadi perspektivlər son dərəcə ümidvericidir. İki ölkə ortaq strateji maraqlar – enerji təhlükəsizliyi, regional sabitlik, ticarət yollarının açılması – namına daha sıx əməkdaşlığa hazır olduğunu nümayiş etdirir. Azərbaycanın C5+1 formatına qoşulması rəsmiləşsə, bu, Bakı–Vaşinqton xəttində iqtisadi integrasiyanı yeni institutional baza üzərinə qaldıracaq, Orta Asiyadan Avropaya uzanan geniş bir coğrafiyada Azərbaycan–ABŞ tərəfdaşlığını möhkəmləndirəcək.

Belə bir inkişaf həm ölkəmizin milli maraqlarına, həm də Birləşmiş Ştatların regionda uzunmüddətli strategiyasına xidmət edir. Geniş ictimaiyyət üçün bu, ilk növbədə, yeni iş imkanları, artan tranzit gəlirləri və iqtisadi rifah deməkdir. Amerika investisiyalarının və texnologiyalarının cəlbı sayəsində Azərbaycan iqtisadiyyatı modernləşir, rəqabət qabiliyyəti yüksəlir. Ümumən, strateji tərəfdaşlığın dərinləşməsi hər iki tərəf üçün qazan-qazan (“win-win”) nəticələr vəd edir – həm Azərbaycanın bölgədə güclənməsi və iqtisadi şaxələndirilməsi üçün, həm də ABŞ-ın Avrasiya boyunca sabit və firavan tərəfdaşlar qazanması baxımından.

Göründüyü kimi, Azərbaycan–ABŞ əlaqələrinin yeni mərhələsi daha çox ticari-iqtisadi məzmun daşıyır və bu, regional integrasiya prosesləri ilə birbaşa bağlıdır. Qarşıdakı dövrdə istər enerji sahəsində, istər tranzit-kommunikasiya sektorunda, istərsə də yüksək texnologiyalar və innovasiyayönümlü layihələrdə bu iki ölkənin “ortaq baxış”ının real nəticələrini görəcəyimiz gözlənilir. Bu perspektivlər hər iki xalqın mənafeyinə xidmət etməklə yanaşı, geniş Avrasiya regionunda sabitlik və inkişafın təmin olunmasına da töhfə verəcəkdir.

Nurlan ABDALOV
XQ